

Тенденції освітньої міграції та її вплив на інституційне середовище в Україні

Степурина С.О.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри статистики та економічного прогнозування
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця

Дериховська В.І.

кандидат економічних наук,
викладач кафедри статистики та економічного прогнозування
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця

Статтю присвячено дослідженню тенденцій освітньої міграції та чинників, що її спричиняють. Проаналізовано міжнародний освітній ринок щодо позицій країн – експортерів освітніх послуг та країн – донорів освітніх мігрантів, визначено вплив освітньої міграції на розвиток національної системи вищої освіти та економіки країни у цілому. Окреслено перелік тактичних та стратегічних заходів щодо ефективного державного регулювання, управління та розвитку процесів освітньої міграції в Україні.

Ключові слова: освітня міграція, вища освіта, національна економіка, академічна мобільність, іноземні студенти.

Степурина С.А., Дериховская В.И. ТЕНДЕНЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ МИГРАЦИИ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ИНСТИТУЦИОНАЛЬНУЮ СРЕДУ В УКРАИНЕ

Статья посвящена исследованию тенденций образовательной миграции и факторов, ее вызывающих. Проанализирован международный образовательный рынок относительно позиций стран – экспортеров образовательных услуг и стран – доноров образовательных мигрантов, определено влияние образовательной миграции на развитие национальной системы высшего образования и экономики страны в целом. Определен перечень тактических и стратегических мер по эффективному государственному регулированию, управлению и развитию процессов образовательной миграции в Украине.

Ключевые слова: образовательная миграция, высшее образование, национальная экономика, академическая мобильность, иностранные студенты.

Stepurina S.O., Derykhovska V.I. TRENDS OF EDUCATIONAL MIGRATION AND ITS IMPACT ON INSTITUTIONAL ENVIRONMENT IN UKRAINE

The article is devoted to the study of trends in educational migration and the factors that cause it. The international educational market is analyzed with regard to the positions of exporting countries of educational services and donor countries of educational migrants, the influence of educational migration on the development of the national system of higher education and the economy of the country as a whole is determined. The list of tactical and strategic measures on effective state regulation, management and development of educational migration processes in Ukraine is outlined.

Keywords: educational migration, higher education, national economy, academic mobility, foreign students.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний світ охопила глобалізація, найбільшими проявами якої є міграція населення, розповсюдження та транснаціональний обмін знаннями. Ці базові аспекти глобалізаційних процесів водночас виступають рушійною силою та наслідком посилення тенденцій всесвітньої політичної, економічної, культурної та освітньої інтеграції й уніфікації. Адже поглиблення інтернаціоналізації вироб-

ничих процесів та господарських зв'язків, розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій, розвиток інтеграційних процесів, активізація соціокультурних обмінів призводить до розширення можливостей навчання, нарощення академічної мобільності, уніфікації вимог до здобуття якісної міжнародної освіти та збільшення попиту на неї. Тобто одним із ключових напрямів глобалізації, що консолідує світове співтовариство, висту-

пає створення єдиного освітнього простору, сучасної системи освіти, що відповідає викликам часу, потребам окремої особистості та суспільства у цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню освітньої міграції та її впливу на соціально-економічний розвиток країни присвячено праці як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Зокрема, О. Гринькевич [8], П. Безуглий [10] та Г. Смалійчук [11] розкрили сутність, розглянули інституційні форми освітньої міграції, а також визначили вплив державної політики на її регулювання. Л. Жураковська [4] проаналізувала сучасні світові тенденції в освітній міграції та пов'язала зростання її темпів із глобалізаційними процесами. О. Біляковська [9] та К. Брензович [6] дослідили причини, мотиви та наслідки освітньої міграції у розрізі національних економік країн.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Даючи трактування освітній міграції, зазначені вчені порівнюють її з академічною мобільністю, транскордонною освітою, навчальною міграцією та еміграцією через освіту. Однак усі підходи авторів до тлумачення освітньої міграції є тотожними з погляду мети та змісту відповідного процесу, оскільки розглядають освітню міграцію як переміщення осіб різних вікових груп (переважно молоді) за кордон для здобуття вищої освіти. Освітніх мігрантів об'єднують спільна мета та мотиви, вони є споживачами освітніх послуг, учасниками освітніх програм академічного обміну. Для нашої держави як для країни – експортера освітніх мігрантів досить важливим є аналіз наслідків відтоку інтелектуального потенціалу та молодих фахівців із погляду гальмування розвитку національної економіки. Отже, подальшого дослідження потребує питання державного регулювання процесів освітньої міграції в контексті сучасних освітніх трендів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Обмін ідеями, знаннями, інноваційними науковими дослідженнями, висококваліфікованими науковими кадрами та фахівцями стає запорукою економічного прогресу суспільства, де особливе місце відводиться освітній міграції як ключовій, інтелектуальній за змістом формі міграційних переміщень населення. Прагнення національних економік до розвитку через нагромадження інтелектуального капіталу закономірно актуалізує необхідність вивчення освітньої міграції, її причин, тенденцій та соціально-економічних наслідків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характерними рисами освітньої міграції є її добровільний, масовий, соціокультурний та короткостроковий характер, чітко визначені строки перебування за кордоном (період здобуття освіти), вікові обмеження та мета виїзду за кордон: отримання професійної освіти, проходження стажувань та практик, проведення наукових досліджень.

Освітня міграція набирає обертів починаючи з XVI ст. та продовжує нарощувати темпи. Підтвердженням цього факту є офіційна статистика, що оприлюднена Міжнародною організацією економічної співпраці та розвитку (Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD). Так, у 1975 р. у світі налічувалося 0,8 млн. іноземних студентів третинного рівня, тоді як у 2011 р. цей показник збільшився майже в 5,4 рази і становив 4,3 млн. студентів [1]. Більше того, за даними UNESCO, впродовж 1980–1990 рр. цей показник зріс на 18%, у 1990–2000 рр. – вже на 60%, а в 2000–2010 рр. – на 99%. У 2017 р. у закладах вищої освіти налічується 4,85 млн. іноземних студентів, що на 22,5% більше, ніж у 2011 р. [2]. Причому, за прогнозами фахівців, у 2020 р. кількість іноземних студентів – здобувачів вищої освіти сягне 8 млн. осіб [3]. Тобто освітня міграція продовжує відігравати важливу роль у соціально-економічному розвитку країн, визначаючи тренди в освітній сфері, найбільш затребувані спеціальності та галузі знань, конкурентоспроможні університети й національні економіки.

Доцільно зазначити, що переважно до переліку країн – імпортерів освітніх мігрантів належать високорозвинені країни, що мають потужний науковий потенціал, розгалужену освітню інфраструктуру та лідируючі позиції у світових рейтингах найкращих університетів. Так, у 2015 р. за часткою іноземних студентів до загальної кількості іноземних студентів країнами-лідерами є США (907 тис. осіб), Великобританія (431 тис. осіб), Австралія (294 тис. осіб), Франція (239 тис. осіб), Німеччина (229 тис. осіб) та Канада (172 тис. осіб) [5] (рис. 1).

Для країн, що приймають іноземних студентів, існують значні геополітичні, економічні, демографічні та соціальні переваги, а саме: значні фінансові надходження до бюджету національних економік (наприклад, за надання освітніх послуг іноземним студентам у 2012 р. до державної скарбниці Сполучених Штатів Америки надійшло 22,7 млрд. дол. США [4]); розвиток туристичної галузі та

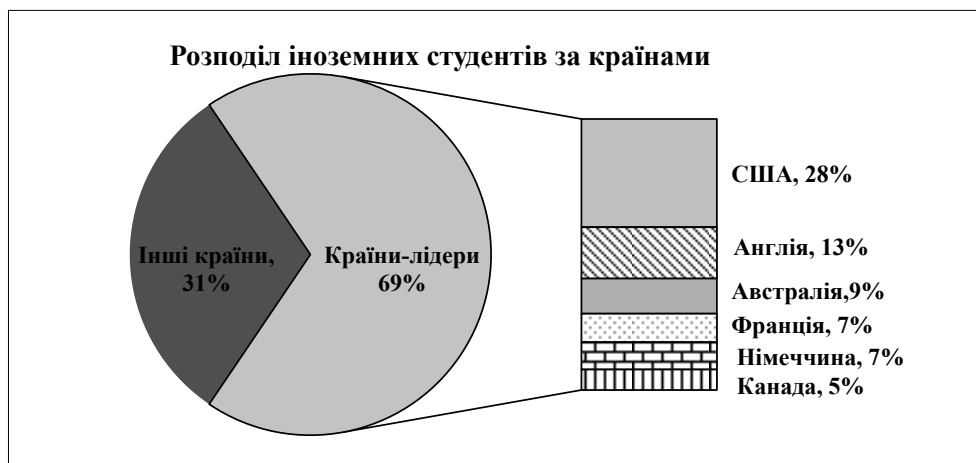

Рис. 1. Географічна структура країн – реципієнтів освітніх мігрантів

збільшення надходжень від зростання туристичних потоків; розвиток інноваційного та матеріально-технічного складників освітньої галузі, розширення асортименту освітніх послуг та прискорена інтеграція національних ЗВО у міжнародний освітньо-науковий простір; поліпшення демографічних показників через омолодження структури населення та його кількісного збільшення; інтелектуалізація людського капіталу та потенційне забезпечення народного господарства країни висококваліфікованими фахівцями, що, своєю чергою, прискорює науково-технічний прогрес та економічний розвиток країн.

Дійсно, освітня міграція все частіше переходить у форму трудової імміграції. Іноземці – здобувачі вищої освіти прагнуть професійної реалізації в країні, де отримують освіту, оскільки саме освітнім мігрантам, що вже прожили певний період часу на території країни – імпортера освітніх послуг, набагато легше адаптуватися до умов та правил життя, законодавчої бази, мовної політики та інших соціально-економічних особливостей. Найбільш яскравим представником серед країн, де значних масштабів здобула та продовжує здобувати імміграція через освіту, є США. Офіційна статистика свідчить, що майже 25% висококваліфікованих трудових мігрантів США спочатку навчалися у цій країні. Так, майже 55% іммігрантів із країн Латинської Америки та Карибського басейну, понад 40% з Індії та Китаю після завершення навчання отримали робочу візу та залишилися працювати у США [4]. У 2008–2009 рр. освітні мігранти, що здобували вищу освіту в закордонних університетах, продовжили працювати у Канаді (33 % іноземних студентів), Франції (32%), Чехії (31%), Австралії (30%),

Нідерландах (27%), Німеччині та Великобританії (26% та 25% відповідно). Світова статистика стверджує, що в країні перебування (навчання) залишається у середньому від 15% до 30% освітніх мігрантів, і ця цифра щорічно зростає [7].

Більше того, іноземні студенти, що отримали диплом бакалавра (магістра), продовжують навчання в аспірантурі та після отримання наукового ступеня в певній галузі залишаються працювати в країні. За даними 2001 р., 71% іноземців, що захистили докторські дисертації в США, продовжують працювати у цій країні [4]. Враховуючи цю тенденцію та наявні демографічні та кадрові проблеми, що нині притаманні розвиненим країнам, а саме низький рівень народжуваності, старіння нації, нестача кваліфікованої робочої сили, державна політика цих країн буде спрямована на залучення освітніх мігрантів та сприяння їх подальшому працевлаштуванню. Наприклад, такі країни, як США, Канада, Франція, Німеччина, Швейцарія, Японія, Австралія, Ірландія, Чехія та Словаччина, запровадили преференції для іноземних студентів, а саме: можливість офіційного працевлаштування під час навчання (законодавчо визначено певну кількість годин на тиждень) та відстрочка на перебування у країні навчання строком на один-два роки для пошуку роботи, звільнення від необхідності обґрунтування найму на роботу, якщо студент-іноземець працевлаштувався за здобутою кваліфікацією, спрощення процедури отримання робочої візи після закриття студентської та прискорення процедури отримання громадянства цієї країни тощо. Ці заходи спрямовано на утримання та збільшення кількості молодих висококваліфікованих кадрів у межах країни для використання їхнього інтелектуального потенціалу

задля інноваційного розвитку всіх сфер економіки країни.

Досить цікавим є співвідношення обсягів освітньої еміграції та імміграції. Так, до Австралії на навчання приїжджає в 22 рази більше іноземних студентів, аніж виїжджає австралійців на навчання, до Великобританії – у 16 разів, до США – у 13 разів більше, до Франції – у 4 рази, до Чехії – у 3 рази, тоді як до України – лише на третину [6]. Ці дані можуть свідчити про участь нашої держави у глобалізаційних процесах, а, отже, й прискорену інтеграцію національної освітньої системи у світовий освітній простір, з одного боку, та нарощення темпів інтелектуальної міграції – з іншого, що, своєю чергою, провокує загрозу для національної економіки щодо втрати значного інтелектуального капіталу та трудового потенціалу.

Слід зазначити, що перед країнами – донорами інтелектуального капіталу стоять серйозні виклики та загрози економічній безпеці, серед яких доцільно виділити ризики втрати трудового потенціалу та переходу освітньої міграції в трудову еміграцію населення, погіршення структури населення через збільшення середнього віку працюючого населення. Також виникає загроза, пов'язана з гальмуванням розвитку науково-технічного прогресу країн, адже можливий «відплив мізків», тобто країна втрачає свій інтелектуальний потенціал, що, своєю чергою, сповільнює інноваційний розвиток країни, затримує економічне зростання. Так, кожен п'ятий дипломований випускник ЗВО найменш розвинених країн іммігрує на постійне місце проживання та працевлаштування до розвинених країн, тим самим завдаючи шкоди своїй національній економіці.

До переваг країн – донорів іноземних студентів за умови, що освітні мігранти повернулися на батьківщину, відносять посилення міжнародних зв'язків через співпрацю країн та університетів, економію коштів на підготовку кваліфікованих фахівців, економіка країни отримує висококваліфікованого спеціаліста, що має високий рівень професійної підготовки, володіє іноземною мовою та кращими адаптаційними характеристиками, ніж звичайний мігрант. Усе це дає позитивний соціально-економічний ефект для розвитку країни.

Проаналізуємо географічну структуру країн – донорів іноземних студентів. Так, 50% питомої ваги освітніх мігрантів за країнами походження припадає на країни Азії, 25,2% – це студенти з європейських країн та 12,4% –

представники Африканського континенту [4]. Серед країн, що є найбільшими експортерами іноземних студентів, доцільно виділити Китай (723 тис. осіб), Індію (223 тис. осіб), Південну Корею (139 тис. осіб), Німеччину (132 тис. осіб), Францію (80 тис. осіб), Туреччину (83 тис. осіб), Російську Федерацію (71 тис. осіб) та Італію (63 тис. осіб) [4]. Зазвичай громадяни європейських країн та Китаю виїжджають на навчання до сусідніх розвинених країн Європи або до США та Канади, тоді як значна частина представників Азії та Російської Федерації вибирає країни із середнім рівнем економічного розвитку та мовною ідентичністю, близькою культурною спадщиною та спільним історичним минулим.

Пояснення цього феномену криється у залежності освітніх мігрантів від політичних, економічних та культурнолінгвістичних чинників, оскільки наявність тісних політичних та міжнародних зв'язків між країнами-донорами та країнами – реципієнтами іноземних студентів, споріднений рівень економічного розвитку, відкритість географічних кордонів та їх близькість, відсутність мовних бар'єрів дають змогу освітньому мігранту здобувати вищу освіту за кордоном. Більше того, підвищують академічну мобільність та спрощують процедуру здобуття вищої освіти за кордоном наявність угод про співпрацю між університетами, уніфіковані освітні стандарти та адаптована навчальна програма, а також можливість одержання диплому міжнародного зразку, що визнається більшістю країн світу.

Проводячи паралель та аналізуючи місце нашої держави на світовому ринку освітніх послуг, необхідно відзначити, що на даному етапі Україна виступає як країна-донор, постачальник освітніх мігрантів в інші країни. Це можна пов'язати з тим, що зростає рівень доступності здобуття вищої освіти за кордоном, розширюються географія міжнародних зв'язків та співпраця вітчизняних ЗВО із закордонними університетами, поглиблюються політичні та економічні зв'язки нашої держави з країнами Європейського Союзу та, на жаль, відбувається загострення воєнного конфлікту на сході країни, погіршення рівня економічного життя населення, а також зростає трудова міграція населення України.

Характерну ознаку масовості освітньої міграції в Україні здобула починаючи з 2000 р. та має тенденцію до щорічного збільшення кількості українських студентів, що виїжджають за кордон для здобуття освіти та подальшого працевлаштування. Так, за даними Інституту ста-

тики ЮНЕСКО, лише за період із 2000 по 2012 р. чисельність українських студентів за кордоном збільшилася у понад чотири рази і сягнула 37 тис. осіб. Тоді як у 2016 р. кількість української молоді, що вирішила здобувати вищу освіту за кордоном, зроста майже у шість разів порівняно з 2000 р. та становила 54 144 особи [2]. За останні 15 років середній щорічний приріст відтоку вітчизняних абітурієнтів за кордон дорівнює 15,5%. Більше того, згідно зі статистичними даними, підготовленими незалежним аналітичним центром CEDOS на основі моніторингу суспільних процесів в освітній та міграційній сферах, упродовж останніх п'яти років кількість українських студентів в іноземних університетах зроста майже в 1,6 рази, водночас у глобальній популяції серед іноземних студентів українці становлять лише соту частину [12]. Це свідчить про негативну тенденцію для розвитку українського освітнього ринку та ринку праці.

На рис. 2 представлено географічну структуру країн – реципієнтів українських студентів.

Доцільно зазначити, що найбільша кількість українських студентів серед інших іноземних студентів зосереджена у вишах Польщі (53%), на другому місці з відривом майже 40% знаходиться Словаччина (7%), далі йдуть Росія (6,8%), Молдова (6,4%), Чехія (5,5%), Болгарія (4,5%), Угорщина (4,3%), країни Прибалтики

(максимум до 5,1%), Італія (3%), Німеччина (2,9%). Питома вага українських студентів у ЗВО інших країн є незначною, тобто не перевищує 2%. Подібний розподіл пояснюється наявністю певної привабливості країни та її університетів для вітчизняних студентів. Так, згідно з результатами проведеного вибіркового обстеження [6] та аналізом публікацій [4; 8–12], визначено основні мотиви, критерії (чинники), якими керуються українські студенти під час вибору закордонних ЗВО: територіальна близькість; культурна та лінгвістична спорідненість; доступність навчання за кордоном; можливість подальшого працевлаштування після завершення навчання; висока якість та престижність освіти (університету); присутність діаспори та трудова міграція батьків/членів сім'ї.

Аналіз динаміки кількості українських студентів у закордонних ЗВО дасть змогу прослідкувати зміну освітніх трендів та визначити, які з країн – експортерів освітніх послуг користуються високим попитом, тобто є найбільш затребуваними серед українського студентства (рис. 3).

Починаючи з 2009 р. стабільні позиції щодо нарощення попиту серед українських студентів мають такі країни, як Польща, Росія, США, Угорщина, Болгарія, Туреччина, Німеччина, Канада, Чехія, Австрія та Франція. Це може

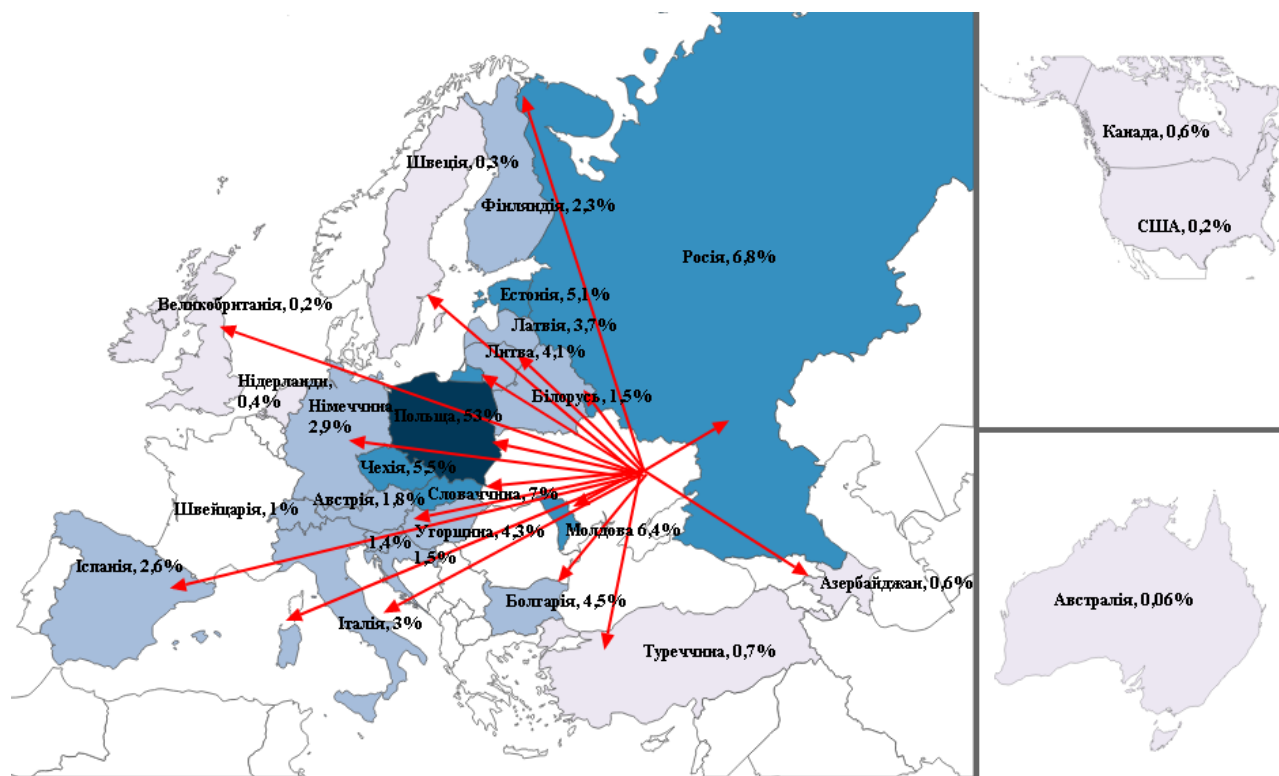

Рис. 2. Питома вага українських студентів в іноземних університетах, 2014–2015 рр. [12]

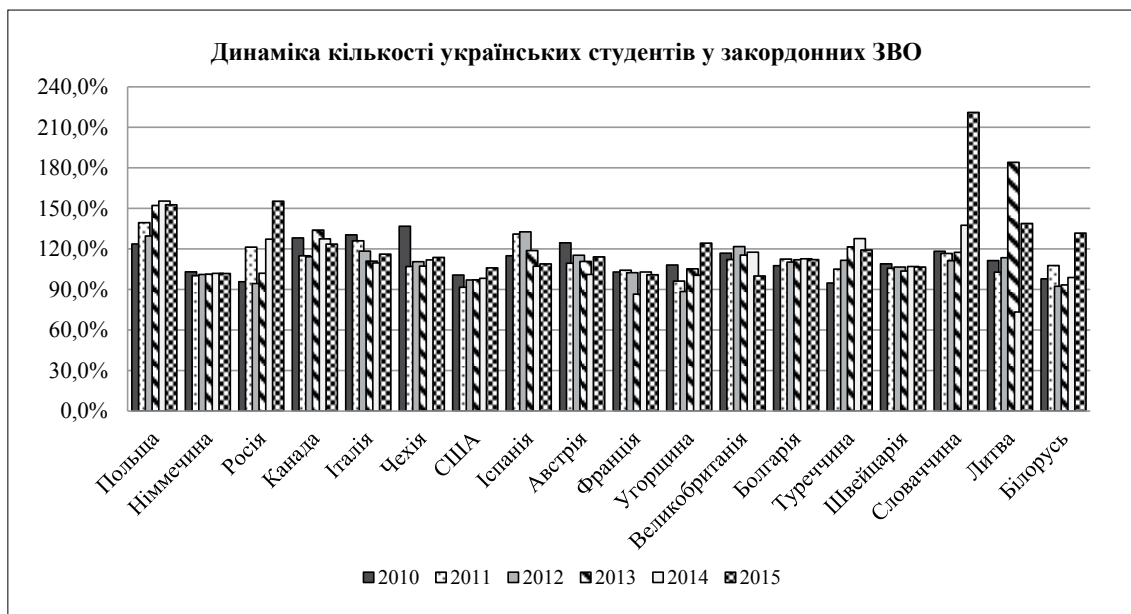

Рис. 3. Темпи росту чисельності українських студентів у першій двадцятці країн – експортерів освітніх послуг за період із 2009 по 2015 р. [12]

Рис. 4. Питома вага вітчизняних студентів у країнах – експортерах освітніх послуг за даними 2016 р. [14]

свідчити про те, що уряди цих країн на постійній основі дбають про престиж національної вищої школи, підвищують якість освітньої системи та створюють сприятливі умови для залучення якомога більшої кількості вітчизняних студентів.

Аналіз даних, представлених в офіційному звіті аналітичного центру CEDOS за 2017 р. [14], дає змогу стверджувати, що в 2016 р. збережено тенденції щодо основних напрямків освітньої міграції українських студентів (рис. 4).

Отже, у 2015–2016 рр. за межами нашої держави вищу освіту здобувало 66 688 українських громадян, найбільш бажаними продовжують залишатися ЗВО Польщі, де навча-

ється 45,4%, або 30 041 український студент, країн Єврозони: Італія, Німеччина, Чехія, Франція, Австрія, Іспанія та Угорщина (понад 37%, або 24 523 особи), РФ (майже 11%, або 6 936 осіб) та США, Канади чи Австралії (до 7% українського студентства). Загалом динаміка кількості вітчизняних студентів за кордоном за останні вісім років становила 176% [13]. Більше того, розроблений аналітиками CEDOS прогноз [13] дає змогу констатувати факт збереження тренду освітньої міграції серед української молоді. Зокрема, збільшиться потік вітчизняних студентів до польських ЗВО (за прогнозами у 2016/2017 навчальному році в сусідній Польщі здобували професійну освіту майже 34 тис. українських громадян), загалом

вищу освіту за кордоном щонайменше отримували 72 тис. наших громадян.

Однак найбільш цікавим із погляду аналізу є досвід Польщі, адже саме до цієї країни на навчання виїжджає більша половина українського студентства. Так, аналітики центру CEDOS зазначають, що за період із 2009 по 2016 р. чисельність вітчизняних студентів зросла в понад 10 разів (із 2 831 до 30 041 особи) [12; 13]. То ж у чому криється феномен Польщі як країни-лідера, найбільш бажаного освітнього центру для української молоді?

Узагальнюючи думки багатьох учених, що досліджували питання інтенсифікації освітньої міграції українців у бік Польщі [8; 9; 11–13], констатуємо, що затребуваність польської вищої освіти зосереджено на: наявності міждержавних угод про співпрацю на ринку освітніх та професійних послуг; сприятливих умовах надання освітніх послуг; іміджі та конкурентоспроможності польської вищої освіти в світі порівняно з українською; спрощеній міграційній політиці; територіальній близькості; збільшенні кількості українських трудових мігрантів та зростанні української діаспори в Польщі; мовній та соціокультурній близькості; розширенні асортименту професій та можливостей подальшого працевлаштування на польському ринку праці; нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів України та погіршенні рівня життя населення. Польській уряд разом із Міністерством науки та освіти Польщі проводять активну державну освітню політику щодо збільшення кількості іноземних студентів у вишах країни. Зокрема, дуже ефективною та якісною є робота польських освітніх рекрутерів. Її результативність вражає: лише за 2015–2016 рр. приріст чисельності української молоді у ЗВО Польщі становив 32% [13].

Доцільно зазначити, що саме українські вищі навчальні заклади пропагують освіту за кордоном. Тобто здебільшого найпоширенішим джерелом інформації про здобуття закордонної вищої освіти та можливість академічної мобільності для української молоді є безпосередньо офіційні сайти вітчизняних ЗВО. Отже, розширюючи міжнародні зв'язки, інтегруючись у міжнародній освітній простір, українські виші на добровільних засадах експортують свій освітній контингент до інших країн, тим самим знецінюють престиж та імідж вітчизняної вищої школи, обмежують можливості для розвитку освітньої сфери, провокують погіршення економічної та демографічної ситуації.

На жаль, незмінною залишається тенденція щодо втрати Україною молодих учених. Так, найбільша кількість кандидатів наук у віці до 40 років виїжджає до США, Німеччини, Канади, Росії [10]. Згідно з даними аналітичного центру CEDOS, лише за останні два-три роки для здобуття наукового ступеня до Чехії та Швейцарії виїхало вдвічі більше українців, на 40% збільшилася чисельність молодих учених у Польщі, за останні вісім років приріст українських аспірантів у Німеччині становив 20% [13]. Отже, щорічно зростає частка молодих учених та аспірантів, які прагнуть пов'язати своє життя з наукою та працювати у науковій галузі за кордоном. Пояснення цьому можна знайти у масовому закритті науково-технічних інститутів та організацій, скороченні чисельності наукових кадрів, неналежному фінансуванні вітчизняної науки. Це свідчить про недостатню увагу з боку держави до розвитку науково-технічної сфери, що, своєю чергою, несе негативні наслідки для розвитку вітчизняної науки та економіки у цілому.

Безумовно, відтік українських громадян за кордон для здобуття вищої освіти є негативною тенденцією для розвитку нашої країни. Проте за останні роки, за даними Державної служби статистики України [14], наша держава нарощує позиції як країна, що надає освітні послуги іноземним студентам. Так, починаючи з 2001 р. до 2014 р. чисельність іноземних громадян, що навчалися в ЗВО України, постійно зростала, а саме кількість іноземних громадян – студентів вітчизняних вишів зросла у майже чотири рази та середній темп приросту становив 12,6%. Починаючи з 2013/2014 навчального року чисельність іноземних студентів почала поступово зменшуватися. Пояснення слід шукати у російській агресії та воєнних діях, що охопили схід нашої держави. Це, своєю чергою, дещо погіршило стан України на світовому ринку освітніх послуг, оскільки для іноземців наявність безпечних умов для навчання та проживання є одним із ключових чинників під час вибору закордонного університету. Незважаючи на політичні, економічні, демографічні та воєнні загрози, що нині притаманні Українській державі, стабільною залишається тенденція зростання кількості іноземних студентів. Так, питома вага іноземних студентів у загальній чисельності студентів у ЗВО I–IV рівнів акредитації збільшується: у 2001/2002 навчальному році частка іноземців становила лише 1%, тоді як у 2016/2017 н. р. питома вага іноземних громадян – здобувачів професійної освіти зросла до 3%.

Зміни відбулися лише у географічних напрямках прибуття іноземних студентів. За країнами походження освітніх мігрантів лідируючі позиції до 2013 р. займали Китай, країни Африканського континенту, Росія, Сирія та Туреччина. Сучасний розподіл країн – донорів іноземних студентів виглядає так: на перші позиції вийшов Туркменістан (приблизно 30% студентів приїжджає на навчання з цієї країни), потім йде Азербайджан (майже 18%), далі розташувалися Індія та Нігерія (приблизно 7% та 6% відповідно), Ірак та Узбекистан (по 5% із кожної країни), Марокко та Йорданія (по 4%), замикають перелік Китай та Туреччина (приблизно по 3,5%). Менше 2% іноземних студентів прибуває з РФ, Грузії, Лівану, Гани, Польщі, Молдови, Ізраїлю, Сирії та інших країн [14].

Можна зробити висновок, що попитом українська вища освіта користується переважно в країнах Центральної, Південно-Західної, Південної та Східної Азії, Африки та Закавказзя. Більшість цих держав належить до країн, що розвиваються та тільки намагаються знайти власну модель соціально-економічного розвитку, мають значні площі, велику щільність (густоту) населення та нестачу ресурсів. Саме тому Україна розглядається урядами цих держав як країна, що пропонує доступну освіту та гідні умови для проживання їхніх громадян. Однак якщо наша держава хоче утримувати та нарощувати свої позиції як країни – реципієнта іноземних студентів, збільшувати чисельність іноземних громадян та розширювати діапазон країн їх походження, перетворитися з країни-імпортера на країну – експортера освітніх послуг, необхідно відповідати міжнародним освітнім трендам, бути адаптивною до мінливим вимог сучасного світу та конкурентоспроможною.

Розуміючи значення освітньої міграції для розвитку національної економіки, Україна має переглянути освітню політику в бік реформування передусім інституційного середовища. Державна освітня та міграційна політика, законодавча база, цінності, норми та пріоритети, а також організації та інститути, що їх регламентують, мають сприяти ефективному управлінню та розвитку процесів освітньої міграції.

Для того щоб українські ЗВО могли задовольняти потреби не тільки національної економіки у висококваліфікованих фахівцях, а й отримали топові місця у міжнародних рейтингах найкращих університетів, а вітчизняна система вищої освіти була визнана якісною

та посіла гідне місце на міжнародній освітньо-науковій арені, політика уряду нашої держави має бути спрямована на розроблення та реалізацію переліку тактичних та стратегічних заходів, ключові місця в якому слід відвести:

1) реформуванню законодавчої бази (вихід національної системи вищої освіти на міжнародний рівень передбачає не тільки ратифікацію міжнародних договорів у галузі надання освітніх послуг, а й внесення відповідних змін до українських нормативно-правових актів щодо надання вітчизняним ЗВО відповідних прав та обов'язків, тих самих, що мають закордонні виші (автономія, академічні свободи, належне фінансування тощо);

2) розвитку співробітництва між інститутами, що задіяні в процесах освітньої міграції (мають бути налагоджені зв'язки між вітчизняними та закордонними державними (регіональними) органами управління у сфері освіти, міграції, міжнародних відносин та іншими освітніми провайдерами задля міжкультурної комунікації та ефективного співробітництва);

3) розробленню цілісної стратегії розвитку національної освіти (цей документ має враховувати здобутки та слабкі боки галузі, сучасні освітні тренди та базуватися на пріоритетах розвитку національної освітньої системи);

4) розвитку внутрішньої освітньої міграції та академічної мобільності (пріоритетними напрямками для нашої держави мають стати підтримка та розвиток міжрегіональної освітньої міграції за рахунок обґрунтованого стратегічного планування та прогнозування потреби національної економіки у фахівцях відповідного рівня підготовки. На державному рівні має формуватися цільове державне замовлення та справедливо розподілятися між регіональними ЗВО);

5) збалансуванню освітньої міграцію у бік збільшення експорту освітніх послуг (державна політика має бути спрямованою на утримання українського студентства та нарощення чисельності іноземних студентів. Уряд має посилити контроль над діяльністю освітніх рекрутерів, що представляють інтереси іноземних ЗВО та сприяють відтоку українських студентів за кордон);

6) активізації міжнародної освітньої діяльності (для того щоб бути конкурентоспроможною та обіймати лідируючі позиції у світових рейтингах найкращих освітніх систем, наша держава має приймати активну участь у міжнародних освітньо-наукових та культурних проектах, проводити активну діяльність на закордонних освітніх ринках для залучення

іноземних студентів, поглиблювати міжнародну співпрацю, вітчизняні вчені мають представляти свої наукові здобутки на міжнародній освітній арені тощо);

7) забезпеченню належного фінансування освітньої галузі (ЗВО, щоб конкурувати за іноземних студентів, мають запропонувати останнім гідні умови проживання та навчання, розвинути освітньо-наукову інфраструктуру. Поки частка ВВП, що витрачається на освіту в нашій країні, не сягне рівня розвинених європейських країн, не може йтися про інноваційний розвиток жодної сфери);

8) сприянню реінтеграції освітніх мігрантів (створити в країні сприятливі умови для професійної реалізації та належного рівня життя студентам, які вже здобули або здобувають освіту за кодоном, для їх повернення на батьківщину);

9) пропаганді престижу вищої та професійної освіти в суспільстві (лише якісна та випереджаюча запиту економіки освіта буде затребувана суспільством, її авторитет та імідж не мають викликати сумнівів та працювати на добробут людей. Необхідно боротися з корупцією у стінах навчальних закладів та підіймати престиж праці викладача в суспільстві. Виховувати молодих українців з чіткою громадською свідомістю та пояснювати їм, що освітня міграція має носити циркулярний характер);

10) налагодженню ефективної співпраці між ринком освітніх послуг та ринком праці (роботодавці мають формувати попит на вищу освіту в країні, диктувати ЗВО, які саме фахівці та з якими саме компетентностями будуть затребувані на ринку праці. Досягти

цього можливо лише шляхом постійної співпраці освітнього сектору з виробництвом та сферою послуг);

11) постійному моніторингу стану освітньої міграції в Україні та світі (наша держава має йти в ногу з часом, підтримувати світові освітні тренди та розвивати інноваційну освіту. Для цього потрібно на постійній основі проводити моніторинг процесів освітньої міграції, збирати відповідні статистичні дані та проводити спеціальні вибіркові обстеження ЗВО на предмет масштабів міжнародної співпраці та основних показників академічної мобільності студентів тощо).

Висновки з цього дослідження. Узагальнюючи, зазначимо, що в умовах глобалізації освітня міграція виступає трендом сучасності, її вплив на розвиток національних економік та ринок освітніх послуг є значним. Поки Україна займає позиції країни – донора студентів для закордонних ЗВО, наша державна політика має бути спрямованою на реформування національної системи вищої освіти шляхом поступового корегування законодавчої бази, надання українським вишам широкої автономії, налагодження співпраці з ринком праці та потенційними роботодавцями щодо впровадження дієвого механізму працевлаштування студентів, розроблення освітніх програм, що затребувані на міжнародній освітній арені. Безумовно, Українська держава має ефективно використовувати економічні та суспільні переваги, що надає освітня міграція, проте досить важливо дотримуватися національних пріоритетів та рухатися у бік експортування освітніх послуг.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Education at a Glance 2013. OECD Indicators. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2013_eag-2013-en.
2. UNESCO. Data for the Sustainable Development Goals. URL: <http://data.uis.unesco.org/>.
3. Altbach P.G. (2006). Globalization and the university: Realities in an unequal world, in Forest, J.J.F. & Altbach P.G. (eds.), International handbook of higher education, Vol. 1, Dordrecht, The Netherlands, Springer, P. 121–140.
4. Жураковська Л.А. Тенденції освітньої міграції в контексті глобалізації економічного розвитку. Демографія та соціальна економіка. 2014. № 1 (21). URL: <https://dse.org.ua/archiv/21/20.pdf>.
5. Education at a Glance 2017. OECD Indicators. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2017_eag-2017-en.
6. Брензович К.С., Немеш Є.П. Міжнародна студентська міграція та її вплив на соціально-економічний розвиток країн. Економіка та суспільство. 2017. № 10. С. 32–36.
7. Cross-border Tertiary Education : A Way towards Capacity Development. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6865/Cross-border%20Tertiary%20Education.pdf?sequence=5&isAllowed=y>.
8. Гринькевич О.С. Освітня міграція в Україні та світі: інституційне середовище та напрями державного регулювання. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2013. Вип. 3. С. 254–264. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2013_3_28.

9. Біляковська О. Освітня міграція українців до Польщі. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/19424/1/101Bilyakovska-292-293.pdf> 4.
10. Смалійчук Г.В. Освітня міграція в умовах трансформації ринку праці: значення та особливості регулювання. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право. 2014. Вип. 26. С. 64–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2014_26_11.
11. Безуглий П.Г. Міграція як результат державної освітньої політики в Україні за часів незалежності. Політичне життя. 2017. № 4. С. 4–7. URL: <http://jpl.donnu.edu.ua/article/view/4932>.
12. Стадний Є., Слободян О. Українські студенти за кордоном: скільки та чому? CEDOS. 2016. URL: <https://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-skilky-ta-chomu>.
13. Стадний Є. Українські студенти за кордоном: факти та стереотипи. CEDOS. 2017. URL: <https://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-fakty-ta-stereotypy>.
14. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

REFERENCES:

1. Education at a Glance 2013. OECD Indicators. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2013_eag-2013-en
2. UNESCO. Data for the Sustainable Development Goals. URL: <http://data.uis.unesco.org/>
3. Altbach P.G. (2006). Globalization and the university: Realities in an unequal world, in Forest, J.J.F. & Altbach P.G. (eds.), International handbook of higher education, Vol. 1, Dordrecht, The Netherlands, Springer, P. 121–140.
4. Zhurakovska L.A. Tendentsii osvithnoi mihratsii v konteksti hlobalizatsii ekonomichnoho rozvytku // Demohrafiia ta sotsialna ekonomika. – 2014. – # 1 (21).
5. Education at a Glance 2017. OECD Indicators. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2017_eag-2017-en
6. Brenzovych K.S., Nemeshech Ye.P. Mizhnarodna studentska mihratsiia ta yii vplyv na sotsialno-ekonomichni rozvytok krain / Ekonomika ta suspilstvo. – 2017. – # 10. – S. 32–36.
7. Cross-border Tertiary Education : A Way towards Capacity Development. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6865/Cross-border%20Tertiary%20Education.pdf?sequence=5&isAllowed=y>
8. Hrynkevych O. S. Osvitnia mihratsiia v Ukraini ta sviti: instytutsiine seredovyshe ta napriamy derzhavnoho rehuliuвання [Elektronnyi resurs] / O. S. Hrynkevych // Sotsialnoekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy. – 2013. – Vyp. 3. – S. 254 – 264. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2013_3_28
9. Biliakovska O. Osvitnia mihratsiia ukrainsiv do Polshchi. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/19424/1/101Bilyakovska-292-293.pdf> 4
10. Smaliichuk H. V. Osvitnia mihratsiia v umovakh transformatsii rynku pratsi: znachennia ta osoblyvosti rehuliuвання / H. V. Smaliichuk // Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 18 : Ekonomika i pravo. – 2014. – Vyp. 26. – S. 64–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2014_26_11.
11. Bezuhlyi P. H. Mihratsiia yak rezultat derzhavnoi osvithnoi polityky v Ukraini za chasiv nezalezhnosti / H.P. Bezuhlyi // Politychnne zhyttia. – 2017. – # 4. – S. 4–7. URL: <http://jpl.donnu.edu.ua/article/view/4932>.
12. Stadnyi Ye., Slobodian O. Ukrainski studenty za kordonom: skilky ta chomu? / Ye. Stadnyi, O. Slobodian. – CEDOS. – 2016. URL: <https://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-skilky-ta-chomu>
13. Stadnyi Ye. Ukrainski studenty za kordonom: fakty ta stereotypy / Ye. Stadnyi. – CEDOS. – 2017. URL: <https://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-fakty-ta-stereotypy>
14. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.